

Insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention 2023

Överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner
– Slutrapport (dnr S2022/04839)

**Sveriges
Kommuner
och Regioner**

Förord

I denna rapport sammanfattas ytterligare ett år av det arbete som Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har gjort inom ramen för överenskommelsen mellan staten och SKR på området psykisk hälsa och suicidprevention. Året har varit intensivt och vårt gemensamma fokus på att förbättra den psykiska ohälsan och motverka ohälsa och suicid har blivit ännu tydligare. SKR har under året enats om ett *Positionspapper för psykisk hälsa* som innehåller tydliga ställningstaganden och konkreta visioner i stor samklang med den myndighetsgemensamma förslaget till nationell strategi, *Det handlar om livet*. Sedan maj har också det som tidigare var Uppdrag Psykisk Hälsa integrerats med den tidigare folkhälsosektionen vilket ytterligare stödjer arbetet med att främja hälsa och förebygga ohälsa.

Psykisk ohälsa är en gemensam utmaning, och ett gemensamt ansvar. Staten har en viktig roll, likaså kommuner och regioner liksom civilsamhälle och var en av oss. För att motverka psykisk ohälsa behöver vi i framtiden göra många saker samtidigt. Vi behöver hjälpas åt att öka kunskapen om psykisk hälsa i breda lager för att främja hälsan och förebygga ohälsa. Vi behöver ge vården och omsorgen rätt förutsättningar för att vara lätt tillgänglig och kunskapsbaserad för de som drabbas av ohälsa och vi behöver som ett samhälle arbeta på många olika arenor för att motverka självmord.

Ett så brett uppdrag kräver samsyn och samarbete. I de överenskommelser som träffas mellan staten och SKR anges vad kommuner och regioner kan göra, och vad SKR ska göra för att stödja utvecklingen på området. Samtidigt arbetar myndigheterna för att skapa förutsättningar utifrån sina respektive områden och en mångfald av organisationer i civilsamhället utgör ett samhälleligt stöd till individer och grupper. Jag tror att vi kan nå framgång, under förutsättning att vi drar åt samma håll och har samma mål – att motverka psykisk ohälsa och suicid. De överenskommelser som träffats har skapat ökade möjligheter för oss alla att se samma utmaningar och hitta gemensamma lösningar. I denna rapport sammanfattas SKR:s del av arbetet 2023.

Stockholm, 2024-03-28

Kerstin Evelius

Avdelningen för vård och omsorg

Innehåll

1. Inledning	4
2. SKR:s arbete inom ramen för överenskommelsen.....	6
2.1 Samordning och erfarenhetsutbyte kring utvecklingsarbetet och stöd till uppföljning och analyser som kan vara av intresse för flera kommuner och regioner	7
2.2 Utvecklingen av arbetssätt och organisering som ökar möjligheterna till att barn och unga får rätt insatser i rätt tid som ges på rätt nivå.....	14
2.3 Stöd till kommuner och regioner i det lokala och regionala suicidpreventiva arbetet med fokus på dels handlingsplaner, dels individ- och verksamhetsinriktade insatser.....	18
2.4 Stödja kommuner och regioner i att utveckla den prehospitaled akutpsykiatrin, mobila lösningar och liknande samt att utveckla den digitala vården och omsorgen och digitala lösningar	19
2.5 Stödja kommuner och regioner i utvecklingen av kristöd och traumabehandling.....	22
2.6 Stödja kommuner och regioner i syfte att stärka den psykiatriska heldygsvårdens, den psykiatriska tvångsvårdens och rättspsykiatrins kvalitet samt genom åtgärder för att minska tvångsåtgärder och stärka samverkan mellan och inom kommuner och regioner vid utskrivning från slutna psykiatrisk vård.....	22
2.7 Stödja kommuner och regioner i utvecklingen av vården och omsorgen för personer med allvarliga, långvariga eller livslånga psykiatriska tillstånd eller för personer med stora samordningsbehov.....	25
2.8 Stödja kommuner och regioner i den pågående omställningen mot en god och nära vård avseende arbetet med psykisk hälsa, psykisk ohälsa och suicidprevention	27
2.9 Utifrån de statliga myndigheternas framtagna kunskap stödja spridningen, användningen och implementeringen av nationella riktlinjer och nationella vård- och insatsprogram, i kommuner och regioner, för att i förlängningen få mer jämlika och kunskapsbaserade insatser	28
3. Kostnadsfördelning	30
4. Fortsatt arbete	31

1. Inledning

Psykiskt välbefinnande är en viktig resurs för både individ och samhälle. Majoriteten av Sveriges befolkning upplever ett gott psykiskt välbefinnande och är nöjda med livet men flera mätningar visar att självskattad psykisk ohälsa, psykiska besvär och psykiatriska tillstånd har ökat i befolkningen sedan en längre tid. Efterfrågan på stöd och behandling är också fortsatt hög och ökar.

Psykisk ohälsa skapar både lidande och hämmar samhällsutvecklingen. Problematisering, skolfrånvaro, sjukskrivning, utanförskap och högt söktryck inom vården med påföljande vårdköer är exempel på konsekvenser av psykisk ohälsa för individen och för samhället. Samtidigt krävs personcentrerade och samordnade insatser för att personer med allvarliga psykiatriska tillstånd ska uppnå högsta möjliga livskvalitet och hälsa.

För att välfärdens resurser ska kunna riktas till dem med störst behov krävs också information om vad var och en själv kan göra för att främja och bibehålla sin psykiska hälsa. Det krävs också att fler aktörer än hälso- och sjukvård och socialtjänst bidrar i arbetet. På olika sätt och tillsammans med många olika aktörer arbetar SKR med målet att skapa ett mer hälsofrämjande samhälle och levnadsätt, där individer rustas att nå sin fulla potential och välbefinnande och där de som behöver det får goda vård- och stödinsatser i tid.

För att arbeta med dessa samlade utmaningar har SKR och regeringen sedan 2008 ingått överenskommelser som gett kommuner och regioner stöd till utvecklings- och förbättringsarbete inom området psykisk hälsa och suicidprevention. Utvecklingsinsatser som genomförts med stöd av medel som avsatts till kommuner och regioner följs upp av Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten. SKR:s arbete har både omfattat aktiviteter för att stödja främjande och förebyggande insatser samt åtgärder som syftar till att förbättra vård- och stödinsatser för personer med psykisk ohälsa och allvarliga psykiatriska tillstånd genom effektiva metoder och arbetssätt. Samtidigt stärks vård- och omsorgspersonalens viktiga roll vilket i sin tur bidrar till att kommuner och regioner ges förutsättningar att bli attraktiva arbetsgivare som stärker medarbetarnas möjligheter att göra ett bra arbete, ökar kompetensen och kan förbättra arbetsmiljön. Det breda angreppssättet syftar till att utgöra en resurs för att underlätta för regioner och kommuner att klara de utmaningar som den psykiska ohälsan innebär samt att främja hälsa och motverka ohälsa.

Insatserna har också så långt som möjligt samordnats med det arbete som bedrivs inom ramen för andra överenskommelser. Det gäller särskilt omställningen till Nära vård som ska ge förutsättningar för tillämpning av arbetssätt som fokuserar mer på hälsa än på sjukdom och utveckla en god och nära vård som möter behov på olika nivåer. Omställningen ska också stödja samarbeten mellan olika delar av regionernas och kommunernas verksamheter för personer med psykisk ohälsa.

Insatserna beskrivna i denna rapport bedöms ha bidragit till både det jämställdhetspolitiska delmålet om en jämställd hälsa samt till det övergripande nationella folkhälsopolitiska målet att skapa samhällsliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. SKR har också verkat för vikten av att i uppföljning, analys, planering och genomförande, beakta olika grupper av invånare och deras olika behov och förutsättningar, exempelvis utifrån ålder, utbildningsnivå, födelseland och funktionsnedsättning. SKR arbetar för att använda könsuppdelad statistik så långt det är möjligt i redovisningar och analyser, exempelvis i rapporterna *Psykiatri i siffror*. Utöver att använda könsuppdelad statistik arbetar SKR även för att både innehåll och genomförande av utbildningar och annat material ska vara jämställda samt jämlika. Ett exempel är utbildningen i riskorienterat arbetssätt, som är jämställdhetsintegrerad, vilket är av särskild vikt då det råder stor skillnad i sjukskrivningar mellan män och kvinnor. Ett arbete har även pågått för att säkerställa att texterna i vård- och insatsprogrammen för psykisk hälsa är jämställdhetsintegrerade.

Nedan följer en redovisning av vilka insatser som bedrivits av SKR, genom Uppdrag Psykisk Hälsa, inom ramen för överenskommelsen om psykisk hälsa 2023 samt vilka resultat arbetet har bidragit till. Kostnaderna för arbetet sårredovisas i ett separat kapitel. Avslutningsvis lämnas några reflektioner om den fortsatta inriktningen för SKR:s arbete.

2. SKR:s arbete inom ramen för överenskommelsen

I överenskommelsen om insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention åtar sig SKR att samordna regioners och kommuners arbete samt utveckla initiativ och lösningar som kan användas som stöd till lokalt och regionalt förbättringsarbete. Överenskommelsen specificerar även ett antal områden som ska ingå i SKR:s arbete;

- bidra med samordning och erfarenhetsutbyte kring utvecklingsarbetet och stöd till uppföljning och analyser som kan vara av intresse för flera kommuner och regioner,
- stödja kommuner och regioner i utvecklingen av arbetssätt och organisering som ökar möjligheterna till att barn och unga får rätt insatser i rätt tid som ges på rätt nivå,
- stödja kommuner och regioner i det lokala och regionala suicidpreventiva arbetet med fokus på dels handlingsplaner, dels individ- och verksamhetsinriktade insatser,
- stödja kommuner och regioner i att utveckla den prehospitla akutpsykiatrin, mobila lösningar och liknande samt att utveckla den digitala vården och omsorgen och digitala lösningar,
- stödja kommuner och regioner i utvecklingen av krisstöd och traumabehandling,
- stödja kommuner och regioner i syfte att stärka den psykiatriska heldygnsvårdens, den psykiatriska tvångsvårdens och rättspsykiatrins kvalitet samt genom åtgärder för att minska tvångsåtgärder och stärka samverkan mellan och inom kommuner och regioner vid utskrivning från sluten psykiatrisk vård,

- stödja kommuner och regioner i utvecklingen av vården och omsorgen för personer med allvarliga, långvariga eller livslånga psykiatriska tillstånd eller för personer med stora samordningsbehov,
- stödja kommuner och regioner i den pågående omställningen mot en god och nära vård avseende arbetet med psykisk hälsa, psykisk ohälsa och suicidprevention,
- utifrån de statliga myndigheternas framtagna kunskap stödja spridningen, användningen och implementeringen av nationella riktlinjer och nationella vård- och insatsprogram, i kommuner och regioner, för att i förlängningen få mer jämlika och kunskapsbaserade insatser.

SKR:s arbete inom ramen för överenskommelsen redovisas i den här rapporten med ovan nämnda områden som rubriker.

2.1 Samordning och erfarenhetsutbyte kring utvecklingsarbetet och stöd till uppföljning och analyser som kan vara av intresse för flera kommuner och regioner

2.1.1 Nätverk för utbyte av erfarenheter

Ett antal gånger per år arrangerar SKR så kallade länsamordnarmöten, där representanter som arbetar med huvudmännens insatser på området psykisk (o)hälsa för kommuner och regioner i samtliga län är inbjudna att delta. Vid dessa möten finns möjligheter för dessa representanter, så kallade länsamordnare, att ta emot och förmedla information, utbyta erfarenheter och stödja varandra i arbetet med att identifiera utvecklingsbehov samt vidta relevanta åtgärder inom de områden som överenskommelsen omfattar. Mötena används även som en plattform för kommunikation mellan regioner och kommuner å ena sidan och de myndigheter som har i uppdrag att följa upp arbetet inom ramen för överenskommelsen. Under 2023 återupptogs fysiska träffar för första gången sedan covid-19-pandemin. Utöver två fysiska heldagsmöten arrangerades även fyra digitala möten. Ämnen som har diskuterats har bland annat varit hur arbetet med den kommande nationella strategin för psykisk hälsa kan se ut i relation till arbetet inom överenskommelsen, samt kommunernas, regionernas och länens förutsättningar gällande 2023 års och eventuella framtida överenskommelser. Utöver länsamordnarna har samtliga regioner och kommuner varsin utsedd kontaktperson gentemot SKR för det

arbete som bedrivs inom ramen för överenskommelsen. Denna kontaktperson får information gällande arbetet inom överenskommelsen både från SKR och från länsamordnarnätverket.

SKR samordnar även Nätverket för styrning och ledning av psykiatri (NSLP) som består av förvaltningschefer eller motsvarande för den psykiatriska vården i regionerna. NSLP är ett av SKR:s formella chefsnätverk. Nätverket är inte direkt kopplat till överenskommelsen, men ger SKR möjlighet att förankra och utveckla de frågor som omfattas av denna med ledningen i regionerna. Andra områden där SKR, via nätverket, följer och stödjer utvecklingen är den prehospitala akutpsykiatriska vården, uppföljning och resultatredovisning när det gäller tillgänglighet och väntetider till den psykiatriska vården samt prioriteringar och tillgänglighet när det gäller utredning och behandling av adhd. Övriga områden som kan nämnas är omställningen till en god och nära vård, utveckling och kvalitet inom den psykiatriska heldygnsvården, psykiatriska tvångsvården och rättspsykiatri. Via nätverket följer och stödjer också SKR användningen och implementeringen av nationella riktlinjer och nationella vård- och insatsprogram. NSLP är en viktig arena för samordning och erfarenhetsutbyte kring pågående lokala och regionala utvecklingsarbeten enskilt inom regioner eller i samverkan med en eller flera kommuner.

2.1.2 Psykiatri i siffror

*Psykiatri i siffror*¹²³ är en kartläggning som omfattar verksamhetsdata från psykiatri från samtliga regioner. Rapporterna fokuserar på att presentera jämförelsetal mellan regionerna gällande barn- och ungdomspsykiatri, vuxenpsykiatri och rättspsykiatrisk vård. Sammanställningen påbörjades 2010 och har sedan 2016 genomförts årligen. NSLP är tillsammans med SKR beställare av kartläggningen och regionerna är via NSLP med och finansierar den.

¹ [Rapporten *Psykiatri i siffror – kartläggning av barn- och ungdomspsykiatri 2022*](https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/psykiatrisiffrorkartlaggningavbarnochungdomspsykiatri2022.71319.html)

<https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/psykiatrisiffrorkartlaggningavbarnochungdomspsykiatri2022.71319.html>

² [Rapporten *Psykiatri i siffror – kartläggning av vuxenpsykiatri 2022*](https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/psykiatrisiffrorkartlaggningavvuxenpsykiatri2022.71322.html)

<https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/psykiatrisiffrorkartlaggningavvuxenpsykiatri2022.71322.html>

³ [Rapporten *Psykiatri i siffror – kartläggning av rättspsykiatri 2022*](https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/psykiatrisiffrorkartlaggningavrattpsykiatri2022.71321.html)

<https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/psykiatrisiffrorkartlaggningavrattpsykiatri2022.71321.html>

Syftet med kartläggningen är i första hand att stimulera utveckling av vården genom att ge regionerna möjlighet att jämföra sig med, och lära av, varandra. Kartläggningen ska inspirera, utmana, ge nya insikter och komma till användning för analys och beslut på såväl regionnivå som förvaltnings- och klinisknivå. Ett syfte med kartläggningen är också att kunna ge en samlad nationell bild av den psykiatriska vården i Sverige. Kartläggningen omfattar regionernas resurser för öppenvård och heldygnsvård i form av vårdplatser, patientbesök, vårdtillfällen, vårdagar, personal, kostnader et cetera. I 2023 års rapporter framkom bland annat att allt fler barn får psykiatrisk vård. År 2022 var 6,4 procent av alla barn i landet i kontakt med BUP, vilket är en fortsatt ökning från föregående år.

Flertalet regioner använder sig av resultatet i rapporterna som ett viktigt underlag för sitt förbättrings- och utvecklingsarbete. Under 2023 påbörjades ett utvecklingsarbete inför den rapport som publiceras 2024. Syftet med utvecklingsarbetet är att ta fram fördjupade analyser av barn- och ungdomspsykiatri som kan användas på regional och nationell nivå.

2.1.3 Sociala investeringar och utfallskontrakt

SKR har under många år arbetat med frågan hur det kan skapas incitament för att satsa på tidiga och förebyggande insatser för psykisk hälsa genom sociala investeringar och utfallskontrakt. Under 2022 färdigställde SKR och RISE en gemensam förstudie⁴ finansierad av Vinnova om behovet och förutsättningarna för utfallsfinansiering i Sverige. Förstudien visade att det fanns ett intresse för metoden bland politiker och tjänstemän på olika nivåer. Vinnova uttryckte 2023 intresse för att, i samverkan med RISE och SKR, genomföra en pilot med stöd av en myndighetsdelegation för att tillsammans med ett antal kommuner pröva en modell för utfallsfinansiering inom området trygghet och förebyggande insatser mot ungdomskriminalitet, men gav under sommaren besked att de inte hade möjlighet att prioritera området. SKR:s stöd till medlemmarnas arbete med sociala investeringar och utfallskontrakt har varit vilande under andra hälften av 2023 men SKR har fortsatt viss omvärldsbevakning på området och utbyte med de nordiska länderna.

⁴ [Rapporten Nationell utfallsfinansiering och stöd för tvärsektoriella och tidiga insatser. SKR & RISE \(2022\)](https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2022/04/220404-Nationell-utfallsfinansiering-och-stod-for-tvarsektoriella-och-tidiga-insatser.pdf)

<https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2022/04/220404-Nationell-utfallsfinansiering-och-stod-for-tvarsektoriella-och-tidiga-insatser.pdf>

PulsSmart

Mellan 2019 och 2022 genomförde SKR tillsammans med Sundsvalls kommun, Region Blekinge, Olofströms kommun och Karlskrona kommun projektet PulsSmart med utvärderingsstöd från RISE och initial finansiering från Vinnova. Syftet med projektet var att pröva och utvärdera en modell för att öka elevers fysiska aktivitet i skolan och därigenom förbättra deras psykiska välbefinnande, koncentrationsförmåga och skolprestation. En slutrapport för projektet publicerades våren 2023⁵. Utvärderingen, som gjorts med både kvantitativ och kvalitativ metod, ger en svag indikation på att PulsSmart förbättrat elevernas koncentrationsförmåga och eventuellt förbättrat välbefinnandet bland de elever som hade lägst startvärden för det senare. Ingen signifikant effekt syntes på resultatet i de nationella proven. Enkäter och intervjuer visar att PulsSmart varit en positiv upplevelse bland många elever och medarbetare och de kommuner som varit involverade i projektet tar med sig lärdomarna från PulsSmart i andra satsningar på rörelse under skoltid.

2.1.4 Öppen samordning för psykisk hälsa

Öppen samordning för psykisk hälsa är möten öppna för samhällsaktörer som på olika sätt verkar inom området psykisk hälsa: kommuner, regioner, civilsamhälle, myndigheter och företag. Mötena är till för omvärldsbevakning, erfarenhetsutbyte och att skapa nya kontaktytor mötesdeltagare emellan. Dessa möten startades under covid-19-pandemin 2020 och har sedan dess fortsatt med ett bredare perspektiv på utmaningar, lösningar, samverkan och initiativ inom området.

Under 2023 har fem mötesserier pågått: barn och unga, vuxna och äldre, meningsfull heldygnsvård, digitalisering, och under första halvåret suicidprevention. Mötena om meningsfull heldygnsvård, digitalisering och suicidprevention finns mer information om under respektive rubrik längre ner i rapporten.

Öppen samordning för vuxna och äldres psykiska hälsa har framförallt syftat till att sprida goda exempel om äldres psykiska hälsa. Mötena har varit regelbundet återkommande med tre veckors intervall. Exempel på berörda ämnen är äldre

⁵ [Rapporten Slutrapport för PulsSmart: Projekt för mer fysisk aktivitet i skolan 2019-2022](https://skr.se/download/18.375c0816189f256b5ef1d8ef/1692185721837/Slutrapport%20f%C3%B6r%20PulsSmart.%20Projektet%20f%C3%B6r%20mer%20fysisk%20aktivitet%20i%20skolan.pdf)

<https://skr.se/download/18.375c0816189f256b5ef1d8ef/1692185721837/Slutrapport%20f%C3%B6r%20PulsSmart.%20Projektet%20f%C3%B6r%20mer%20fysisk%20aktivitet%20i%20skolan.pdf>

och alkohol, våld mot äldre i nära relation och ofrivillig ensamhet. Det har också anordnats ett kunskapswebbinarium med temat våld mot äldre i nära relation. På de regelbundna träffarna har det deltagit mellan 30 och 40 personer vid varje tillfälle och vid kunskapsseminariet deltog cirka 100 personer.

Mötesserien barn och unga har samlat mellan 60 och 80 deltagare var tredje vecka, antalet har ökat över tid. Teman har till exempel varit ungas mediavanor kopplat till psykisk hälsa, barn i missbruksmiljö och psykisk hälsa efter sexuella övergrepp.

2.1.5 Arbetsmiljö och psykisk hälsa

Psykisk ohälsa som diagnosgrupp är den mest förekommande orsaken till sjukskrivning.⁶ Att delta i arbetslivet är generellt en friskfaktor för psykisk hälsa, men brister i arbetsmiljö och arbetsvillkor kan bidra till psykisk ohälsa. De höga sjukskrivningstalen bidrar bland annat till svårigheterna med kompetensförsörjning. Att arbetsplatser främjar psykisk hälsa och välbefinnande är därför viktigt för hela samhället.

SKR har under 2023 gett stöd till kommuner och regioner i deras roll som arbetsgivare för att bidra till återhämtning och minskad stress på arbetsplatser samt gett stöd för att minska sjukfrånvaro och stödja återgång i arbete på arbetsplatser med hög och ökande sjukfrånvaro genom två arbeten; Riskorienterat arbetssätt för minskad sjukfrånvaro och Kollegial handledning. Utöver detta genomförde även SKR ett seminarium kring forskningsresultat och kliniska erfarenheter om utmattningssyndrom som riktades till chefer och HR, med närmare 1 000 deltagare.

Riskorienterat arbetssätt för minskad sjukfrånvaro

SKR har, utifrån forskning om sjukfrånvaro samt analysarbeten i åtta kommuner och fem regioner, sedan 2017 genomfört ett utvecklingsarbete som syftar till att förebygga sjukfrånvaro och bidra till friska arbetsplatser. Arbetet kallas Riskorienterat arbetssätt för minskad sjukfrånvaro och har visat flera positiva resultat i hur man kan påverka sjukfrånvaro. Det kan beskrivas vara en förstärkning av ett systematiskt arbetsmiljöarbete och är utformat för att fungera i både kommuner och regioner. De viktigaste resultaten, som utvärderingar i två

⁶ [Rapporten Försäkringskassans lägesrapport – Psykisk ohälsa i dagens arbetsliv](https://www.forsakringskassan.se/download/18.81129cb18ae7de7897208/1700234042956/psykisk-ohalsa-i-dagens-arbetsliv-lagesrapport-2023.pdf)

<https://www.forsakringskassan.se/download/18.81129cb18ae7de7897208/1700234042956/psykisk-ohalsa-i-dagens-arbetsliv-lagesrapport-2023.pdf>

regioner och två kommuner visat, är att det har lett till minskad sjukfrånvaro och minskade kostnader, samt att medarbetare och chefer är nöjda med arbets sättet.

För att möjliggöra för fler kommuner och regioner att påverka sjukfrånvaron har SKR under 2023 genomfört 18 olika informationstillfällen för att beskriva vad Riskorienterat arbetssätt innebär. Det har resulterat i att SKR under året har genomfört fyra introduktionsutbildningar och sex fördjupningsutbildningar, vilka sammanlagt har samlat 47 kommuner, åtta regioner och två kommunalförbund.

Under året har SKR också genomfört sammanlagt tolv olika skraddarsydda utbildningar inom Riskorienterat arbetssätt för Trelleborgs kommun, Trollhättans Stad, Region Västmanland och Region Dalarna. SKR har även genomfört en dag med olika workshops tillsammans med chefer och medarbetare i Åmåls kommun. Ett stort antal kommuner och regioner har också tagit stöd av SKR i sitt utvecklingsarbete, några av dem i form av strukturerad handledning. Ett webinarium arrangerades under året för att lyfta fram goda exempel från olika kommuner och regioner som har infört riskorienterat arbetssätt, om hur de har arbetat och vilka resultat de har uppnått. Vidare har fyra olika gruppträffar genomförts för att utbyta erfarenheter och stimulera till samarbeten mellan kommuner och regioner med de som har eller kommer att påbörja ett arbete med Riskorienterat arbetssätt.

Kollegial handledning

Ett flertal studier har konstaterat att reflektion tillsammans med kollegor kan utgöra en form av återhämtning, något som bland annat var betydelsefullt under covid-19-pandemin. Under 2023 har SKR i samarbete med Helsingborgs stad erbjudit utbildningar i metoden Kollegial handledning. Syftet med handledningsmetoden är att utveckla ett främjande och hållbart arbetssätt för medarbetare, bidra till att öka förmågan att reflektera över sådant som sker i krävande arbetssituationer och utveckla hållbara relationer på arbetsplatsen. Kollegiala samtalsgrupper kan även öka kompetens inom ledarskap och teamarbete.

Utbildningsupplägget har bestått av två digitala träffar à fyra timmar samt uppföljande möte om 90 minuter vid ett tillfälle. Sammanlagt har 70 personer från 16 kommuner och tre regioner utbildats under året.

2.1.6 Sektorsövergripande ledning och styrning för psykisk hälsa och välbefinnande

Under 2023 utvecklades ett nytt stöd till kommuner och regioner som önskar utveckla hur de kan leda och styra sektorsövergripande för att åstadkomma psykisk hälsa och välbefinnande. Stödet utformades i form av ett program som genomfördes med deltagande kommunstyrelseordförande (KSO) och regionstyrelseordförande (RSO) samt ledande tjänstepersoner från Kommunalförbundet Sjukvård och Omsorg i Norrtälje, Norrtälje kommun, Kungsbacka kommun, Region Dalarna, Region Gotland, Region Jönköpings län och Uppsala kommun. SKR utvecklade ett stödteam för programmet, bestående av både interna och externa experter på området.

Programmet bestod av fyra så kallade huvudprocesser. Den första huvudprocessen var forumgrupper för samtal om politisk ledning för välbefinnande och stöd för att utveckla övergripande styrning. Därefter följde en huvudprocess av översyn av kommunens eller regionens centrala styrdokument, såsom budget, regionutvecklingsplan och andra politiskt prioriterade strategiska inriktningar, fokuserat kring människors psykologiska och sociala förmågor och välbefinnande. Viktiga element för fortsatt utveckling för att förstärka framgång i sektorsövergripande ledning och styrning för välbefinnande lyftes fram och flera nya metoder för utvecklingsstöd utvecklades och testades med god framgång. I huvudprocess tre fick deltagarna ta del av internationella erfarenheter och exempel för att främja lärande och utbyte. Den sista huvudprocessen bestod av möten kring lärande om systemledning och systemstyrning inom SKR, som syftade till ett gemensamt lärande och skapade en gemensam bild av lösningar samt centrala pusselbitar för områdets utveckling.

Under våren 2024 färdigställs en samlad rapport kring projektet med material, exempel och lärdomar.

2.1.7 Internationellt samarbete

SKR har fortsatt underhålla det internationella samarbetet, primärt med Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Europeiska Unionen (EU), Förenta Nationerna (FN), Global Leadership Exchange (GLE) och World Health Organization (WHO). SKR:s internationella samarbete utgår från två huvudsakliga mål – att bidra till utveckling i Sverige genom att inhämta erfarenheter och kunskap från pågående utveckling i omvärlden samt att bidra till att positionera Sverige som ett utvecklingsdrivande

land för utveckling i omvärlden genom att lyfta fram relevanta erfarenheter från Sverige.

Under juni 2023 antog EU en så kallad Comprehensive Approach to Mental Health som fungerar som en strategisk grund för unionens fortsatta prioriterade arbete inom området psykisk hälsa. Under hösten 2023 har strategin behandlats i Europeiska Rådet. SKR har bistått Sveriges representanter i Europeiska Regionkommittén i handläggningen av ärendet.

SKR har även medverkat i två av OECD:s WISE Centers processer inom området välbefinnande-ekonomi, psykisk hälsa och andra relaterade frågor. SKR medverkade under 2023 i expertgruppen för det strategiska utvecklingsprogrammet kring välbefinnande och psykisk hälsa. Medverkan har också skett i uppstartsworkshoppen för den nystartade kunskapsplattformen om välbefinnande-ekonomi.

Även GLE, tidigare International Initiative for Mental Health Leadership (IIMHL), har fortsatt vara ett viktigt forum för internationellt lärande. SKR har bidragit i nätverkets utveckling genom deltagande i styrgrupp och utbyte kring pågående frågor har skett inom flera områden. GLE:s ledning har bland annat deltagit i SKR:s projekt kring sektorsövergripande ledning och styrning för psykisk hälsa och välbefinnande.

Tillsammans med Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen har SKR utvecklat förslag när det gäller former för gemensamt och utökat internationellt lärande och kunskapsutbyte. Samstämmiga förslag om att prioritera internationell kunskapsutveckling och omvärldsbevakning har antagits både i SKR:s positionspapper för psykisk hälsa och i myndigheternas förslag på nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention.

2.2 Utvecklingen av arbetssätt och organisering som ökar möjligheterna till att barn och unga får rätt insatser i rätt tid som ges på rätt nivå

2.2.1 Stöd till de yngsta barnen

Under våren 2023 fortsatte SKR anordna en seminarierie om små barn som växer upp i utsatta områden/grupper. Seminarierna vände sig till alla som i sitt arbete möter barn 0–5 år och som behöver kompensatoriskt stöd från samhället för att få en bra start i livet. Syftet med seminarierna var att sprida kunskap om

främjande och förebyggande insatser samt att vara ett forum för erfarenhetsutbyte. Seminarierna har bidragit till diskussionen om hur verksamheter som arbetar med små barn och föräldrar bättre kan arbeta tillsammans för att åstadkomma mer jämlika förutsättningar till utveckling och hälsa hos barn som växer upp i utsatta områden.

2.2.2 Första linjen/primärvården

Sedan 2015 har chefer inom hälso- och sjukvårdens så kallade förstalinjeverksamheter på primärvårdsnivå samlats, på senare år digitalt, med stöd av SKR. Under 2023 har chefsnätverket delat erfarenheter rörande behandlingsutbud, stegvisa insatser och psykoedukativt stöd. Arbeta runt gemensamma definitioner av begrepp kopplat till psykisk hälsa och aktuella vårdnivåer har under året fortsatt. Årets arbete har i stort bidragit till en fortsatt ökad samsyn mellan många olika aktörer kring nära vård och första linjens/primärvårdens uppdrag och innehåll. Detta förväntas bidra till en mer jämlik vård i landet.

Arbetet med stegvis vård har fortsatt och två fysiska möten hölls under våren där ett stort antal deltagare från samtliga regioner medverkade. Utöver representanter från första linjen deltog även BUP. Under dessa möten utbyttes bland annat erfarenheter och digitala gruppinterventioner, och stegvis och nära vård diskuterades med fokus på barn och unga.

SKR har även anordnat regelbundna seminarier gällande stegvis vård och psykoedukativt material för ledare för primärvård/första linjen, mottagarfunktioner och BUP där material och arbetssätt delas.

2.2.3 Mottagarfunktioner

De flesta regioner har utvecklat gemensamma mottagarfunktioner för primärvården och specialistpsykiatrin, ibland kallade En väg in. Mottagarfunktioner innebär att barnet eller föräldern vänder sig till en och samma instans och får råd, hänvisning eller en tid för besök på rätt vårdnivå.

En gemensam hantering av inkommande ärenden, kombinerat med möjlighet till tidig bedömning av behov och snabb triagering till rätt vårdnivå, alternativt till annan huvudmans verksamhet, ökar tydligheten när det gäller var barn och unga och deras familjer ska vända sig när barnet behöver stöd samt ökar tillgänglighet till vård. Samverkansaktörer såsom exempelvis skola och socialtjänst kan också

med fördel kontakta mottagarfunktionerna för att bland annat diskutera enskilda individärenden.

Sedan 2019 har SKR regelbundet bjudit in chefer och verksamhetsutvecklare inom hälso- och sjukvårdens mottagarfunktioner för utbyte av erfarenheter, omvärldsbevakning, informations- och kunskapsdelning. Gruppen har under året bland annat diskuterat psykoeducativt material och stegvis vård.

SKR har även anordnat återkommande gemensamma erfarenhetsutbyten för ledare för mottagarfunktioner, primärvård/första linjen och BUP där material och arbetssätt delas. Därutöver har representanter för mottagarfunktioner tillsammans med första linjen/primärvården och BUP deltagit i de seminarier som SKR anordnat kring stegvis vård och psykoeducativt material.

2.2.4 Utveckling inom barn- och ungdomspsykiatri

Arbetet med stegvis vård har fortsatt och två fysiska möten hölls under våren där ett stort antal deltagare från samtliga regioner medverkade. Utöver representanter från BUP deltog även representanter från första linjen/primärvården. Under dessa möten utbyttes bland annat erfarenheter samt digitala gruppinterventioner och stegvis och nära vård diskuterades.

Förbättrat omhändertagande vid neuropsykiatrisk problematik

De digitala möten som handlar om förbättrat omhändertagande vid neuropsykiatrisk problematik, som startade på regionernas förfrågan 2021, har under 2023 fortsatt. Under året har tre möten anordnats med tema erfarenhetsutbyte för effektivare vård för patienter med neuropsykiatrisk problematik. Vid dessa deltog utöver personer verksamma inom vuxenpsykiatri, primärvård och BUP även representanter från nationell arbetsgrupp adhd (NAG adhd) som är en del av den nationella kunskapsstyrningen.

Utbildningsportal för BUP

Den webbaserade utbildningsportalen⁷ som tagits fram i samverkan med BUP-kliniker och Svenska Föreningen för Barn- och Ungdomspsykiatri (SFBUP) har under 2023 fortsatt att användas av verksamma inom barn- och

⁷ [Uppdrag Psykisk Hälsa webbplats, Utbildningsportal för BUP](https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/bup-barn-och-ungdomspsykiatri/utbildningsportal-for-bup/)

<https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/bup-barn-och-ungdomspsykiatri/utbildningsportal-for-bup/>

ungdomspsykiatrin. Även en del vuxenpsykiatriska kliniker, primärvården/första linjen och personal inom mottagarfunktionerna har använt utbildningsportalen. Utbildningsportalen för BUP samlar filmer och dokument med relevans som kan användas i utbildningssyfte för personal. Materialet är tänkt att underlätta vid introduktion av nyanställda samt bidra till kunskapsför djupning. Majoriteten av det material som finns i portalen är framtaget av BUP-verksamheter, men det finns även material från exempelvis Deplyftet, Barnombudsmannen, Socialstyrelsen och patientorganisationer.

Meningsfull heldygnsvård

Skriften *Meningsfull heldygnsvård*, som tidigare är framtagen för arbetet inom vuxenpsykiatrins heldygnsvård, har under året bearbetats tillsammans med regionrepresentanter från BUP:s heldygnsvård för att även vara tillämpbar för målgruppen barn och unga. Arbetet beräknas vara klart under våren 2024.

2.2.5 Ungdomsmottagningar

Under vintern 2022/23 genomförde SKR en kartläggning med fokus på hur Sveriges ungdomsmottagningar arbetar med insatser på området psykisk hälsa. Resultatet av kartläggningen finns presenterad i rapporten *Ungdomsmottagningars arbete med psykisk hälsa - en kartläggning av Sveriges ungdomsmottagningar*⁸. Ungdomsmottagningarnas uppdrag och kapacitet att ge insatser på området psykisk hälsa varierar stort. Vissa mottagningar har uppdraget att ge vård vid psykiska besvär och psykiatriska tillstånd medan andra har ett begränsat uppdrag med inriktning på att främja och förebygga.

Ungdomsmottagningarna är en viktig verksamhet som bidrar till ungas sexuella och reproduktiva hälsa. I ökad utsträckning har verksamheterna också blivit viktiga aktörer när det gäller ungas psykiska hälsa. Uppdragen ser olika ut och är ibland inte så tydliga i relation till psykisk ohälsa. Frågan om vilket uppdrag ungdomsmottagningar har idag och kan ha framöver är aktuell i många regioner och kommuner och något som SKR fortsätter att följa.

2.2.6 Ungdomskriminalitet

SKR har haft en representant i expertgruppen i den statliga utredningen om frihetsberövande påföljder för unga (Ju 2021:17). Utredningen genomförde en

⁸ [Rapporten *Kartläggning av ungdomsmottagningarnas arbete på området psykisk hälsa*](https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2024/03/Kartlaggning-av-ungdomsmottagningarnas-arbete-pa-omradet-psyisk-halsa.pdf)
<https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2024/03/Kartlaggning-av-ungdomsmottagningarnas-arbete-pa-omradet-psyisk-halsa.pdf>

översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för lagöverträdare under 18 år och lämpliga åtgärder föreslogs. Bland annat övervägdes vilken myndighet som är bäst lämpad att ansvara för verkställigheten av de frihetsberövande påföljder som föreslogs.

SKR har anordnat möten och konferenser där frågor om ungdomskriminalitet diskuterats tillsammans med förbundets medlemmar, Socialstyrelsen, Kriminalvården, Polisen, Skolverket, och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF). Deltagande har även skett i Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) referensgrupp rörande regeringsuppdrag avseende brottsförebyggande insatser mot gängkriminalitet.

2.3 Stöd till kommuner och regioner i det lokala och regionala suicidpreventiva arbetet med fokus på dels handlingsplaner, dels individ- och verksamhetsinriktade insatser

2.3.1 Suicidpreventiva handlingsplaner

2023 års överenskommelse om insatser inom området psykisk hälsa innehöll liksom tidigare överenskommelser en tydlig satsning på det gemensamma suicidpreventiva arbetet för regioner och kommuner. Detta har bidragit till ett ökat fokus på frågan, vilket bland annat har lett till ett ökat framtagande av handlingsplaner och mer samverkan mellan region och kommun, men även mellan andra aktörer såsom räddningstjänst, polis och länsstyrelser. Att medlen har varit länsgemensamma tycks än en gång ha bidragit till att driva på arbetet på området. Till exempel har antalet kommuner som angett att de har en suicidpreventiv handlingsplan ökat från cirka 20 procent år 2020 till över 60 procent år 2023.

Handlingsplanerna är ett användbart verktyg för det suicidpreventiva arbetet. Då alltfler kommuner nu genomgått framtagande av planer skriftar nu fler fokus mot att arbeta aktivt utifrån dessa.

2.3.2 Arenor för samverkan kring suicidprevention

För att stötta det suicidpreventiva arbetet har SKR fortsatt att samordna en gemensam arena för kommunernas arbete med frågan. Under 2023 hölls fyra möten med kommunala representanter för arbetet med suicidprevention. Representanter, ofta suicidpreventionssamordnare, från 115 kommuner har deltagit i arbetet. Under året har dessa möten behandlat följande teman: utredningar efter suicid, utbildningar om suicidprevention, skola och

suicidprevention samt existentiell hälsa. Detta utifrån önskemål hos kommunerna som uttryckt behov kring ökad kunskap och erfarenhetsutbyte på dessa områden.

Under våren bjöd SKR in till öppen samordning för psykisk hälsa med fokus suicidprevention var tredje vecka. Varje möte hade omkring 50–70 deltagare från olika samhällsaktörer såsom regionala samordnare för suicidprevention, folkhälsosamordnare i kommuner, representanter från Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen men även representanter från civilsamhälleorganisationer. Exempel på mötesteman var ekonomiska svårigheter och överskuldssättning samt medierapportering kring suicid.

Samverkan i det suicidpreventiva arbetet har även skett genom deltagande i Folkhälsomyndighetens nationella samordning för suicidprevention.

2.4 Stödja kommuner och regioner i att utveckla den prehospitala akutpsykiatrin, mobila lösningar och liknande samt att utveckla den digitala vården och omsorgen och digitala lösningar

2.4.1 Utveckling av den prehospitala akutpsykiatrin – mobila lösningar

SKR har under 2023 undersökt hur regionerna tillhandahåller olika mobila lösningar och så kallade psykiatriambulanser samt gjort en sammanställning av detta⁹. Resultatet har informerats i flera olika sammanhang, bland annat i Nätverket för styrning och ledning av psykiatrin.

Under året genomfördes fyra webinarier riktade till aktörer inom området prehospital akutpsykiatri; ambulanssjukvården, specialistpsykiatrin och polisen. Syftet var att dela erfarenheter, sammanställa vilka behov som finns samt att kunna sprida goda exempel och förslag på lösningar. Fokus för webinarierna var Socialstyrelsens arbete och redogörelser, efterlevandestöd, olika mobila lösningar att möta personer med psykisk ohälsa samt frekventa inringare till larmcentraler – hur kan de omhändertas på annat sätt.

⁹ [Sammanställningen Enkätundersökning om Prehospital akutpsykiatri 2023](https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2023/10/Prehospital-akutpsykiatri-2023_uppdaterade_svar_20231221.pptx)

https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2023/10/Prehospital-akutpsykiatri-2023_uppdaterade_svar_20231221.pptx

Under 2021 var SKR med i Region Stockholms arbete med att ta fram en utbildning om psykisk ohälsa riktad till ambulanssjukvården. Målet var att fler regioner skulle kunna ta del av utbildningen för att höja kompetensen inom hela kåren. Under 2022 färdigställdes en instruktörsutbildning så att en region i sin tur kan utbilda sina medarbetare. SKR har under 2023 spridit utbildningen så att fler regioner har deltagit i utbildningarna.

2.4.2 Utveckling av den digitala vården

Den digitala utvecklingen medför många fördelar. Digitala behandlingsalternativ, egenvård på distans och digitala möten ökar tillgängligheten till vård och stöd för de i behov. Exempelvis visar rapporten *Psykiatri i siffror 2022* att andelen distanskontakter utgör omkring 35 procent av alla besök inom BUP och 25 procent inom vuxenpsykiatri.

Plattformen för stöd- och behandlingsprogram på nätet

Plattformen för Stöd och behandling (SoB) möjliggör för regioner, och privata vårdgivare med vårdavtal, att erbjuda invånare stöd- och behandlingsprogram via internet. Tjänsten har varit i drift sedan 2015 och samtliga regioner är anslutna till tjänsten via 1177 Vårdguiden. Genom att använda SoB kan vårdgivare öka tillgängligheten till behandlingar samt erbjuda fler former för kontakt med hälso- och sjukvården utifrån invånarens behov.

Senvåren 2023 samlade SKR in information från samtliga regioner angående de stöd- och behandlingsprogram som de för närvarande tillhandahåller, de program de planerar att införa samt de program som diskuteras som kommande på plattformen SoB. Kartläggningen uppdaterar nulägesbilden efter de liknande kartläggningar som genomförts mellan 2018 och 2022. Sammanlagt finns 518 unika program på plattformen vilket kan jämföras med 2021 då det fanns drygt 300 program. Fortsatt är det flest program inom området Psykiatri, psykisk hälsa och välbefinnande samt för målgruppen vuxna. Nytt för årets rapport var att redogöra för antalet program vid psykisk ohälsa jämfört med andel invånare i befolkningen. Det visade att det finns stora skillnader mellan regionerna.

För att bidra till att fler regioner arbetar med strategier för att fler patienter ska få ta del av internetbaserad behandling vid psykisk ohälsa arrangerade SKR under 2023 ett seminarium om implementering. Vid seminariet deltog 180 deltagare.

Öppen samordning för psykisk hälsa – digitalisering

Under 2023 genomfördes sju digitala möten på temat digitala stöd för att främja psykisk hälsa. Deltagare på mötena var främst från regionerna och en mindre del från nationell nivå, civilsamhälle och kommuner. Syftet med mötena är omvärldsbevakning inom området samt erfarenhetsutbyte och inspiration för fortsatt digital utveckling inom området psykisk hälsa. Varje gång har det varit mellan 40 och 100 deltagare. Mötena är uppskattade och deltagarna är återkommande. Områden som har tagits upp är bland annat AI (exempelvis som beslutsstöd för psykologisk behandling), digital bedömning av psykisk ohälsa på vårdcentral och automatiserad överföring till kvalitetsregister.

2.4.3 Digitala verktyg

Verktyget Genombrott.nu

Sedan 2016 har SKR erbjudit verktyget Genombrott.nu för att stötta det systematiska förbättringsarbetet i regionala och kommunala verksamheter. Verktyget stöder arbetet med att förbättra och utveckla verksamheter genom metoden Plan, Do, Study, Act (PDSA). Totalt har 944 arbetsplatser anslutit sig till Genombrott.nu och 7 125 förbättringsarbeten utförts. Under 2023 har 69 nya arbetsplatser tillkommit.

E-tjänsten FamiljehemSverige

E-tjänsten FamiljehemSverige har fortsatt drivits och vidareutvecklats av SKR. Syftet med tjänsten är att underlätta socialtjänstens arbete med att på ett säkert sätt ta emot intresseanmälningar för att bli familjehem, jourhem, kontaktfamilj och kontaktperson.

Under året hade webbsidan FamiljehemSverige cirka 34 700 unika besökare. Drygt 5 000 unika intresseanmälningar till att bli familjehem, jourhem, kontaktfamilj eller kontaktperson skickades in och utöver detta genomfördes närmare 9 000 självtest av de som funderar på att åta sig ett av uppdragen. Statistiken ligger i nivå med de två tidigare åren, men har minskat något. I slutet av året var 127 kommuner anslutna till FamiljehemSverige, varav tre kommuner tillkommit under 2023. Dessa 127 kommuner bebos av knappt 58 procent av Sveriges befolkning.

SKR arrangerade två digitala erfarenhetsutbyten för anslutna kommuner med teman kring bland dokumentation kopplat till familjehemsvård, Socialstyrelsens utökade uppdrag och utredningen *För barn och unga i samhällsvård*. För tredje

året i rad uppmärksammades också den nationella temadagen Familjehemmens dag, 27 april, som SKR tillsammans med FamiljehemSverige-anslutna kommuner var initiativtagare till. Under Familjehemmens dag anordnade SKR två webbsändningar, en till personer som arbetar inom socialtjänsten och en till privatpersoner som redan är familjehem eller är intresserade av att bli det.

2.5 Stödja kommuner och regioner i utvecklingen av krisstöd och traumabehandling

2.5.1 Vägledning för möte med tortyröverlevare

SKR har under 2023 tillsammans med åtta regioner och Svenska Röda Korset påbörjat arbetet med att ta fram en vägledning för yrkesverksamma som möter tortyröverlevare. Vägledningen syftar till att ge stöd åt personal inom hälso- och sjukvård och tandvård att ställa frågor om tortyr samt bemöta och behandla tortyröverlevare. Vägledningen publicerades i början av 2024.

2.5.2 Traumastödet

Traumastödet togs fram 2019 på efterfrågan från medlemmar som ett material för att arbeta i grupp med personer som har upplevt trauma. Syftet är att öka möjligheterna att ge stöd i tidigt skede samt öka tillgängligheten till stöd för personer som har upplevt trauma och har kvarstående besvär. Fyra digitala informationsträffar har genomförts under året för att sprida kännedom om Traumastödet och ett tiotal personer har genomgått utbildningen. Ett digitalt samarbetsrum för att dela erfarenheter och reflektioner finns för de som gått utbildningen.

2.6 Stödja kommuner och regioner i syfte att stärka den psykiatriska heldygnsvårdens, den psykiatriska tvångsvårdens och rättspsykiatrins kvalitet samt genom åtgärder för att minska tvångsåtgärder och stärka samverkan mellan och inom kommuner och regioner vid utskrivning från sluten psykiatrisk vård

2.6.1 Trygg och meningsfull heldygnsvård

Tvångsåtgärder kan vidtas med stöd av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT) och lagen (1991:11129) om rättspsykiatrisk vård (LRV). Regionerna har ett stort ansvar för att utföra dessa åtgärder på ett sådant sätt så att de inte kränker individens grundlagsfästa fri- och rättigheter.

Det finns därför ett behov av arbete med systematiskt utvecklingsarbete av innehållet i den psykiatriska heldygnsvården och av att främja arbetsätt som förebygger behovet av tvång och tvångsvårdsåtgärder. SKR har under många år arbetat med frågan, bland annat i projektet Bättre vård – mindre tvång och under 2023 har SKR fortsatt att stödja regionerna i arbetet med att utveckla den psykiatriska tvångsvården genom att erbjuda en arena för erfarenhetsutbyte och dialog. Verksamma inom psykiatrisk heldygnsvård och tvångsvård från regioner, brukarföreningar, omvårdnadsforskare samt myndigheter som Socialstyrelsen och Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) har medverkat för att bidra till utveckling av innehållet i tvångsvården.

SKR samarbetar med Socialstyrelsen i flera av deras pågående regeringsuppdrag såsom personcentrering vid komplex psykiatrisk problematik, arbetet att stärka och stimulera den barn- och ungdomspsykiatriska tvångsvården samt implementering av nationella riktlinjer. SKR deltar bland annat genom att ingå i expertgrupper och delta i hearings. En annan viktig del av arbetet är att möjliggöra dialog mellan myndigheten och olika nätverk och att föra dialog med verksamhetsföreträdare. SKR har även arrangerat två stora webinarier för att nå ut brett med verksamma arbetsätt.

SKR har tillsammans med personer med egen erfarenhet av tvångsvård, omvårdnadsforskare samt chefer och verksamhetsutvecklare inom regionerna bedrivit ett utvecklingsarbete kring en trygg och meningsfull heldygnsvård. Arbetet har bland annat resulterat i skriften *En meningsfull heldygnsvård*¹⁰ och en tillhörande affisch som publicerades i november 2022. Skriften består av 13 grundkomponenter som beskriver ett ramverk för hur en personcentrerad psykiatrisk omvårdnad ska bedrivas för att göra heldygnsvården trygg och meningsfull för patienterna. Materialet vänder sig till personal inom såväl vuxen- som rättspsykiatri samt i barn- och ungdomspsykiatrisk heldygnsvård. Syftet är att tydliggöra den psykiatriska heldygnsvårdens innehåll och att genom ett systematiskt arbetsätt möjliggöra patienters återhämtning. Därutöver syftar materialet till att stödja planering och genomförande av en trygg utskrivning från vården som behöver göras i nära samverkan mellan hälso- och sjukvård och kommunen. Materialet är innehållsmässigt skrivet så att det i stora delar även är tillämpligt för personal inom HVB-verksamheter, inom kommunala

¹⁰ [Rapporten *En meningsfull heldygnsvård*](https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/tryggochmeningsfullheldygnsvard.67429.html)

<https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/tryggochmeningsfullheldygnsvard.67429.html>

boendeformer (SoL och LSS) samt inom Statens institutionsstyrelse (SiS) efter smärre justeringar av begrepp.

2023 har arbetet med spridning av *En meningsfull heldygnsvård* fortskridit. Ett stödmaterial för att underlätta implementering är framtaget och publicerat på Uppdrag Psykisk Hälsas hemsida. Fem regioner har beslutat om omställning av sin heldygnsvård genom att införa arbetssättet *En meningsfull heldygnsvård 2024*: Norrbotten, Jämtland Härjedalen, Dalarna, Gävleborg samt Värmland. För att följa upp resultat har Region Dalarna beslutat att bedriva följeforskning för att undersöka hur ett personcentrerat arbetssätt inverkar på kvalitetsfaktorer på patienternas tvångsvård som minskade tvångsåtgärder, antal återinskrivningar, patienters upplevelse av vården men även uppföljning av faktorer på medarbetarnivå; personalomsättning, arbetsinnehåll och arbetsmiljö. Följeforskningen ska även belysa ekonomiska effekter av ett förändrat arbetssätt. Ytterligare regioner arbetar med inspiration av *En meningsfull heldygnsvård*, till exempel Västra Götaland där det ingår som ett bärande inslag i en obligatorisk utbildning för all personal verksam inom tvångsvård.

SKR arbetar nu med att ta fram en specialanpassad version av *En meningsfull heldygnsvård* för den barn- och ungdomspsykiatriska heldygnsvården samt att förtydliga hur arbetssättet och den evidensbaserade metoden Safewards gemensamt stärker en god omvårdnad.

Öppen samordning för psykisk hälsa – meningsfull heldygnsvård

Under 2023 genomfördes nio digitala möten på temat meningsfull heldygnsvård. Mötena riktar sig främst till chefer och verksamhetsutvecklare inom psykiatrisk heldygnsvård, representanter från brukar- och anhörigorganisationer och omvårdnadsforskare. Syftet är att lyfta innehållet i de 13 grundkomponenterna för en personcentrerad psykiatrisk heldygnsvård och erbjuda en arena för erfarenhetsutbyte som stöd till konkret förbättringsarbete. Mötena har samlat mellan 20 och 60 deltagare, antalet har ökat över tid. Teman har till exempel varit krisintervention, arbetssätt som bidrar till ökad patientdelaktighet och framgångsrika arbetssätt för att minska behov av tvångsåtgärder.

2.6.2 Samverkan vid utskrivning från slutna psykiatrisk vård

Under året har Uppdrag Psykisk Hälsa/Sektionen för folkhälsa och psykiatri förstärkt samarbetet med det arbete som görs inom ramen för överenskommelsen Nära vård där SKR samordnar ett nationellt nätverk med

företrädare för både region och kommuner med strategiskt ansvar för att utveckla samverkan inom området vård och omsorg. Under året har SKR anordnat såväl fysiska som digitala träffar i syfte att skapa förutsättningar för dialog och erfarenhetsutbyte inom områden där det finns ett behov av samverkan mellan huvudmännen. Vid dessa träffar har bland annat goda exempel och arbetssätt presenterats när det gäller samverkan vid in- och utskrivning från den slutna psykiatriska vården.

Behov av bättre rapportering

Utifrån projektet Bättre vård – mindre tvång och erfarenheterna från framtagandet av en trygg och meningsfull heldygnsvård ser SKR ett tydligt behov av mer lättillgängliga data över tvångsvård och tvångsåtgärder som stöd för lokalt förbättringsarbete. Detta har SKR lyft i dialoger med Socialstyrelsen. SKR har även framfört till Inspektionen för vård och omsorg (IVO) att det finns behov av återkoppling och sammanställning av de rapporter som skickas in när tidsgränser för tvångsåtgärder överskrids, för att kunna utgöra underlag och möjliggöra ett fortlöpande systematiskt förbättringsarbete. E-hälsomyndigheten har 2023 kartlagt behovet av en nationell digital beslutsjournal vilket SKR stödjer då det motsvarar behovet av förbättrad rapportering av tvångsåtgärder.

2.7 Stödja kommuner och regioner i utvecklingen av vården och omsorgen för personer med allvarliga, långvariga eller livslånga psykiatriska tillstånd eller för personer med stora samordningsbehov

2.7.1 Patienter och brukare som aktiva medskapare av vård och omsorg

Brukare och patienter behöver vara aktiva medskapare i den vård och de insatser som ges av hälso- och sjukvård respektive socialtjänst. SKR stödjer kommuner och regioner i utvecklingen av en mer personcentrerad vård och omsorg inom området psykisk hälsa. SKR har fortsatt under 2023 erbjudit arenor för omvärldsbevakning samt kunskaps- och erfarenhetsutbyte rörande samordnad individuell plan (SIP), utbildat i frågor som rör samverkan och samordning samt besvarat frågor, spridit material och delat goda exempel. SKR samverkar med patient- och brukarrörelsen genom löpande kontakter med bland annat Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH).

För att stödja tillämpning av SIP erbjuder SKR en digital samverkansyta för personal som ofta använder sig av eller utbildar andra i SIP, med 240 deltagare

från både barn- och vuxenverksamheter i både kommuner och regioner. Det har även anordnats ett flertal digitala möten med olika teman och fokus på olika målgrupper. Mötena har samlat omkring 20–50 deltagare per tillfälle.

SKR bistår även med support, utbildningar av olika slag och sprider tidigare framtaget material om SIP. Under 2023 har det gjorts en översyn av de tidigare framtagna webbutbildningarna. SKR följer löpande vilka frågor som kommer in, för att få en bild av utvecklingen och behovet av stöd. En tydlig förändring är att fokus tidigare ofta varit på vilka lagstadgade krav på samverkan som fanns och vad som krävdes för att de skulle vara uppfyllda. Nu handlar frågorna om SIP mer om hur man kan arbeta för att samverkan ska få ett så bra resultat som möjligt med god kvalitet och en hög delaktighet för den enskilde.

Med hjälp av SKR:s material *Mötescirkeln*¹¹ får alla deltagare möjlighet att förbereda sig inför mötet och kan i förväg få förståelse för hur det går till. Sedan 2016 har Mötescirkeln spridits i över 65 000 tryckta exemplar och finns även digitalt. SKR får återkommande uppskattande återkoppling från både verksamhetsföreträdare liksom av brukare och närstående.

Samverkansprojekt gällande SIP med Statens Institutionsstyrelse (SiS)

Under januari till augusti 2023 pågick ett samverkansprojekt mellan SKR och SiS, med syfte att fler ungdomar på de statliga ungdomshemmen skulle erbjudas att få samordnade insatser med hjälp av SIP. Tre statliga ungdomshem har ingått i pilotprojektet; Eknäs i Uppsala län, Långanäs i Jönköpings län och Råby i Skåne län. Ungdomarna som ingick i projektet var placerade med stöd av LVU eller LSU. Under samverkansprojektets gång utbildades chefer och personal i hur man arbetar med SIP. Information om SIP togs fram riktat till ungdomar och deras vårdnadshavare.

Under pilotprojektets gång sammanställdes i september 2023 en delrapport¹² om de resultat som då framkommit, vilket delades med den statliga utredningen *Barn och unga i samhällets vård* som bland annat hade till uppgift att ta ställning till om SiS bör ges möjlighet att initiera SIP. Slutrapporten från samverkansprojektet mellan SKR och SiS slutförs under 2024 av SiS och den kommer att tillföra kommuner och regioner nyttiga erfarenheter. I rapporten

¹¹ [Webbplatsen Uppdrag Psykisk Hälsa, om verktyget Mötescirkel](https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/sip/sip-mote/motescirkel/)

<https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/sip/sip-mote/motescirkel/>

¹² [PowerPoint-presentationen Pilotprojektet SIP på SiS](https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/wp-content/uploads/2023/09/SIP-pa-SiS-sept-2023.pdf)

<https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/wp-content/uploads/2023/09/SIP-pa-SiS-sept-2023.pdf>

lyfts bland annat behov av kontinuerlig och väl fungerande samverkan med extern skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård såväl under placering på SiS som efter placering. Under projektiden uppstod i flera fall utmaningar mellan SiS och den placerade socialtjänsten då SiS bedömde att ungdomen hade behov av samordnade insatser medan den placerade socialtjänsten inte bedömde att så var fallet. Projektets slutsats är dock att arbetssättet med SIP behöver införlivas inom hela ungdomsvården inom SiS som ett led i att uppnå målet med trygg och säker vård vilket också kan möjliggöra en positiv påverkan på platskapaciteten.

2.8 Stödja kommuner och regioner i den pågående omställningen mot en god och nära vård avseende arbetet med psykisk hälsa, psykisk ohälsa och suicidprevention

2.8.1 Mötesplats Nära vård för psykisk hälsa

Sedan flera år har SKR verkat för utveckling av stöd till psykisk hälsa på primärvårdsnivån för både unga och vuxna. Arbetet har fortsatt i samarbete med SKR:s satsning på Nära vård som bjuder in till Mötesplats Nära vård för psykisk hälsa. Mötesplatsen samlar sedan hösten 2022 yrkespersoner med utvecklingsuppdrag inom området i regioner och kommuner från tolv län. Deltagarna i mötesplatsen har under 2023 träffats vid fyra tillfällen med tema forskning inom nära vård och psykisk hälsa, uppföljning av psykisk hälsa i den nära vården, suicidprevention samt en fysisk träff på temat implementering av vårdförlopp depression och stegvis vård. Projektledarna för mötesplatsen har fört dialog med Socialstyrelsen i anslutning till myndighetens regeringsuppdrag på området. Även detta arbete sker i nära samverkan med det arbete som görs inom ramen för överenskommelsen *God och nära vård*.

Efter samtal med mötesplatsens deltagare uttrycktes vid årets slut en gemensam ambition om att genomföra ett SKR-koordinerat, regionöverskridande stödjande arbete för att förbättra omhändertagandet av personer med psykisk ohälsa i primärvården. I ett första utforskande steg kommer SKR samla in en nulägesbild våren 2024 med fokus på stegvis vård. Detta sker genom intervjuer med deltagare i Mötesplats Nära vård för psykisk hälsa samt genom viss litteratursammanställning. Socialstyrelsen genomför samtidigt en enkät som riktar sig till vårdcentraler i Sverige och dessa båda initiativ kommer sammantaget att ge en god bild av de utmaningar som finns på området.

2.8.2 Utbildning riktad till rehabiliteringskoordinatorer

För att stärka kompetensen när det gäller psykisk ohälsa och kunna möta patienter som är sjukskrivna erbjöd SKR under 2023 en introduktionsutbildning om psykisk ohälsa riktad till rehabiliteringskoordinatorer som finns i primärvården och inom en del specialiserad vård. Vid utbildningen deltog 450 personer. SKR bjöd även in till en fördjupningsutbildning med mer praktiska inslag om psykisk ohälsa för samma målgrupp och då deltog 215 personer.

2.8.3 Seminarium om utmattningssyndrom

SKR arrangerade under 2023 ett seminarium utifrån boken *Utmattningssyndrom*¹³ riktad till medarbetare i hälso- och sjukvården som möter patienter med psykisk ohälsa. Boken handlar framförallt om att ge tydliga rekommendationer för diagnostik, behandling och prevention riktade framförallt till primärvården och företagshälsovård. Vid detta seminarium deltog fler än 800 personer.

2.9 Utifrån de statliga myndigheternas framtagna kunskap stödja spridningen, användningen och implementeringen av nationella riktlinjer och nationella vård- och insatsprogram, i kommuner och regioner, för att i förlängningen få mer jämlika och kunskapsbaserade insatser

2.9.1 Nationellt system för kunskapsstyrning

En central del av SKR:s arbete handlar om att generera, sprida och ge stöd för implementering av aktuell kunskap till kommuner och regioner. På SKR bevakas kunskapsutvecklingen både nationellt och internationellt. SKR ger medlemmarna stöd för implementering av kunskap i form av till exempel utbildningar, seminarier och andra riktade stödinsatser utifrån kommuners och regioners särskilda behov. Många av de insatser som görs inom överenskommelsen har direkt eller indirekt med kunskapsspridning att göra och sker i tvärssektoriellt samarbete mellan flera områden och med civilsamhällets aktörer. Några konkreta exempel är spridande av grundkomponenter för en trygg och meningsfull heldygnsvård, arbetet med att sprida kunskap och erfarenheter kring samordnad individuell plan (SIP) samt utbildningar i riskorienterat arbetssätt.

¹³ [Boken *Utmattningssyndrom*](#)

<https://www.gothiakompetens.se/utmattningssyndrom-p77413738>

En förutsättning för att implementera kunskap för såväl elevhälsa, socialtjänst som hälso- och sjukvård är att kunskapen är lättillgänglig. Det är av största vikt att den grundläggande kunskapsmassan är gemensam för alla de aktörer som har en roll kring individer med psykiska besvär eller psykiatriska tillstånd. En gemensam kunskapsbas underlättar samarbete och jämlik vård. SKR har därför fortsatt att stödja gemensam kunskapsutveckling genom Nationellt system för kunskapsstyrning hälso- och sjukvård. Det finns ett nära samarbete med Nationellt programområde (NPO) psykisk hälsa för att bland annat stödja spridning och användning av vård- och insatsprogram (VIP) i både kommuner och regioner för att i förlängningen säkra mer jämlika insatser landet över. SKR förvaltar den webbsida¹⁴ där vård- och insatsprogrammen för psykisk hälsa presenteras. Webbplatsen, vardochinsats.se, har omkring 25 000 unika besökare per månad.

¹⁴ [Webbplatsen vardochinsats.se](https://vardochinsats.se/)

<https://vardochinsats.se/>

3. Kostnadsfördelning

Nedan redovisas SKR:s kostnader under 2023, fördelade per område.

Område	Kostnad
Bidra med samordning och erfarenhetsutbyte kring utvecklingsarbetet och stöd till uppföljning och analyser som kan vara av intresse för flera kommuner och regioner	5 800 000 kronor
Stödja kommuner och regioner i utvecklingen av arbetssätt och organisering som ökar möjligheterna till att barn och unga får rätt insatser i rätt tid som ges på rätt nivå	4 300 000 kronor
Stödja kommuner och regioner i det lokala och regionala suicidpreventiva arbetet med fokus på dels handlingsplaner, dels individ- och verksamhetsinriktade insatser,	1 800 000 kronor
Stödja kommuner och regioner i att utveckla den prehospitalla akutpsykiatrin, mobila lösningar och liknande samt att utveckla den digitala vården och omsorgen och digitala lösningar,	3 400 000 kronor
Stödja kommuner och regioner i utvecklingen av krisstöd och traumabehandling	400 000 kronor
Stödja kommuner och regioner i syfte att stärka den psykiatriska heldygnsvårdens, den psykiatriska tvångsvårdens och rättspsykiatrins kvalitet samt genom åtgärder för att minska tvångsåtgärder och stärka samverkan mellan och inom kommuner och regioner vid utskrivning från sluten psykiatrisk vård	1 400 000 kronor
Stödja kommuner och regioner i utvecklingen av vården och omsorgen för personer med allvarliga, långvariga eller livslånga psykiatriska tillstånd eller för personer med stora samordningsbehov	1 800 000 kronor
Stödja kommuner och regioner i den pågående omställningen mot en god och nära vård avseende arbetet med psykisk hälsa, psykisk ohälsa och suicidprevention	800 000 kronor
Utifrån de statliga myndigheternas framtagna kunskap stödja spridningen, användningen och implementeringen av nationella riktlinjer och nationella vård- och insatsprogram, i kommuner och regioner, för att i förlängningen få mer jämlika och kunskapsbaserade insatser	700 000 kronor
Moms	5 100 000 kronor
<i>Totalt</i>	<i>25 500 000 kronor</i>

4. Fortsatt arbete

Vi ser fram emot ytterligare ett år där staten och SKR samarbetar för att skapa förutsättningar för psykisk hälsa och goda förutsättningar för vården och omsorgen att möta patienter, brukare och närstående. Vi står inför många utmaningar när det gäller kompetensförsörjning, finansiering och andra aspekter som är svåra att påverka men tillsammans kan vi hitta nya sätt att komma framåt och underlätta. Vi på SKR gläds åt ett ytterligare förstärkt samarbete med de statliga myndigheterna, främst Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten, och vi har stora förhoppningar om att vår gemensamma vision kan ge frukt. Vi har en gemensam utmaning och vår gemensamma ambition är att jobba tillsammans för att hantera den.

Insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention 2023

Slutrapport för SKR:s arbete inom ramen för överenskommelsen om insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention 2023.

Upplysningar om innehållet
Kerstin Evelius, kerstin.evelius@skr.se

© Sveriges Kommuner och Regioner, 2024
www.skr.se